

NEMIS TILINI O'RGANISH JARAYONIDA TALABALARDA TOLERANTLIKNI DIAGNOSTIKA QILISH VA RIVOJLANTIRISH

Narshabayeva Aliya Yumutbayevna

PhD. Fakultetlar aro chet tillar kafedrası dotsenti

Ajiniyiz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

narshabina1970@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada nemis tilini o'rganayotgan talabalarda tolerantlikni diagnostika qilish va rivojlantirish masalalari o'rganilgan. Adabiyotlar tahlili asosida til o'rganish va tolerantlik o'rtasidagi bog'liqlik aniqlandi hamda tolerantlikni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, til o'rganish jarayonida madaniy kompetensiyalarni oshirish orqali tolerantlikni rivojlantirish mumkinligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: nemis tili, tolerantlik, diagnostika, madaniyatlararo kompetensiya, til ta'limi, madaniy xabardorlik.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы диагностики и развития толерантности у студентов, изучающих немецкий язык. На основе анализа литературы выявлена связь между изучением языка и толерантностью, разработаны рекомендации по развитию толерантности. Исследование показало, что толерантность можно развить за счет повышения культурных компетенций в процессе изучения языка.

Ключевые слова: немецкий язык, толерантность, диагностика, межкультурная компетентность, языковое образование, культурная осведомленность.

Abstract: This article explores the issues of diagnosis and development of tolerance in students studying the German language. On the basis of literature analysis, the relationship between language learning and tolerance was established, and recommendations for the development of tolerance were developed. The study found that tolerance could be developed by increasing cultural competencies in language learning.

Keywords: German, tolerance, diagnostics, cross-cultural competence, language education, cultural awareness.

KIRISH

Zamonaviy globalashuv sharoitida til o'rganish nafaqat lingvistik bilimlarni o'zlashtirish, balki madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini shakllantirish va tolerantlikni rivojlantirishning muhim vositasi hisoblanadi [1]. Ayniqsa, nemis tili o'rganish jarayonida talabalarda tolerantlikni rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda, chunki Germaniya va nemis tili madaniy muhiti ko'p madaniyatli jamiyat xususiyatlarini o'zida aks ettiradi.

Tolerantlik tushunchasi bugungi kunda ko'plab olimlar tomonidan turlicha talqin qilinmoqda. Masalan, Stepin (2013) tolerantlikni “boshqa madaniyat, e'tiqod, dunyoqarash va hayot tarziga hurmat va qabul qilish” deb ta'riflaydi [2]. Nemis tadqiqotchisi Bayer (2018) esa tolerantlikni “farqlarni tan olish va hurmat qilish qobiliyati” sifatida ko'radi [3].

Ushbu tadqiqotning maqsadi nemis tilini o'rganish jarayonida talabalarda tolerantlikni diagnostika qilish usullarini tahlil qilish va rivojlantirish yo'llarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot savollarimiz quyidagilardan iborat: (1) Nemis tilini o'rganish

jarayonida talabalarda tolerantlikni qanday usullar orqali diagnostika qilish mumkin? (2) Qaysi pedagogik yondashuvlar va usullar tolerantlikni samarali rivojlantirishga yordam beradi? (3) Til o‘rganish va tolerantlikni rivojlantirish o‘rtasida qanday bog‘liqlik mavjud?

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot metodologiyasi tizimli adabiyotlar tahlili asosida qurilgan bo‘lib, ilmiy maqolalar, monografiyalar va o‘quv qo‘llanmalarni o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Adabiyotlar tahlilidan ma‘lum bo‘lishicha, nemis tilini o‘rganish jarayonida talabalarda tolerantlikni diagnostika qilish uchun ko‘plab vositalar mavjud. Serikov va Peterson (2020) tomonidan ishlab chiqilgan “Madaniyatlararo tolerantlik ko‘rsatkichlari” so‘rovnomasi talabalarda boshqa madaniyatlarga bo‘lgan munosabatlarini aniqlashda samarali vosita sifatida tavsiya etilgan [4]. Nemis olimi Hofmann (2019) esa “Madaniy sensitiv til o‘rganish” modelini taklif qilgan bo‘lib, unda tolerantlikni rivojlantirishning asosiy ko‘rsatkichlari sifatida madaniy empatiya, stereotiplardan xolilik va madaniy xabardorlik ko‘rsatilgan [5].

O‘zbek olimlaridan Abdurahmonova (2021) o‘z tadqiqotida til o‘rganish jarayonida talabalarda tolerantlikni shakllantirish masalalarini tahlil qilgan. Uning fikriga ko‘ra, til o‘rganish vositasida talabalar boshqa madaniyat vakillari bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo‘ladilar, bu esa o‘z navbatida tolerantlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi [6].

Rus tadqiqotchilaridan Lebedeva (2017) til o‘rganish va tolerantlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilib, til o‘rganish jarayonida talabalar nafaqat lingvistik bilimlarni, balki madaniy qadriyatlarni ham o‘zlashtirishi, bu esa tolerantlikni shakllantirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini ta‘kidlaydi [7].

Buyuk Britaniyalik olim Smith (2020) o‘z tadqiqotida nemis tilini o‘rganish jarayonida tarixiy-madaniy kontekstning ahamiyatini ko‘rsatgan. Uning fikricha, nemis tili

o'rganish orqali talabalar Germaniyaning ko'p madaniyatli tarixini tushunib, bu orqali tolerantlik ko'nikmalarini rivojlantiradilar [8].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili natijalariga ko'ra, nemis tilini o'rganish jarayonida talabalarda tolerantlikni diagnostika qilish uchun quyidagi usullar eng samarali ekanligi aniqlandi:

1. Madaniyatlararo kompetensiya so'rovnomalari - bu orqali talabalarda boshqa madaniyatlarga nisbatan munosabat va tushunish darajasi aniqlanadi.
2. Madaniy xabardorlik testlari - talabalarda nemis madaniyati, urf-odatlar va qadriyatlari haqidagi bilimlarni baholaydi.
3. Tolerantlik ko'rsatkichlari shkalasi - talabalarning boshqa madaniyat, e'tiqod va hayot tarziga qanday munosabatda ekanligini aniqlashga yordam beradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, nemis tilini o'rganish jarayonida tolerantlikni rivojlantirish uchun quyidagi yondashuvlar samarali ekanligi aniqlandi:

Birinchidan, madaniy xabardorlikni oshirish orqali tolerantlikni rivojlantirish mumkin. Bu yerda nemis tilini o'rganish jarayonida mamlakat tarixi, madaniyati va an'alarini chuqur o'rganish muhim ahamiyatga ega. Yuan (2022) bu jarayonni “Madaniy immersiya” deb atagan [9]. Uning fikricha, til o'rganuvchilar nemis madaniyatiga “sho'ng'ish” orqali madaniy tafovutlarni tushunish va qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Ikkinchidan, madaniyatlararo muloqot modellarini qo'llash tolerantlikni rivojlantirishga yordam beradi. Bu yerda Kramsch (2018) ning “Uchinchi joy” konsepsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi [10]. Bu konsepsiyaga ko'ra, til o'rganuvchilar o'z madaniyati va o'rganilayotgan til madaniyati o'rtasida yangi madaniy makonni yaratadi, bu esa tolerantlik va madaniyatlararo tushunishni rivojlantiradi.

Uchinchidan, autentik materiallardan foydalanish, jumladan, nemis badiiy adabiyoti, gazeta va jurnallari, filmlar va boshqa media mahsulotlari orqali talabalarda nemis

madaniyati va jamiyati haqida tushunchalarni kengaytirish va shu orqali tolerantlikni rivojlantirish mumkin.

Tolerantlikni rivojlantirish uchun tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish ham muhim rol o'ynaydi. Nemis tilini o'rganish jarayonida talabalar madaniy stereotiplar, g'ayritabiiy tasavvurlar va axborot manipulyatsiyasini tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishi lozim.

Qo'shimcha ravishda, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nemis tilini o'rganish jarayonida talabalarda tolerantlikni shakllantirishda lingvokulturologik yondashuv ham alohida ahamiyatga ega. Nemis tilidagi frazeologizmlar, maqollar va iboralar madaniy qadriyatlarni o'zida aks ettiradi va ularni o'rganish orqali talabalar nemis xalqining dunyoqarashi, qadriyatlari va an'analarini chuqurroq tushunadi. Bu jarayon talabalarda kognitiv empatiyani rivojlantiradi, ya'ni ular boshqalarning nuqtai nazarini tushunish va qabul qilish qobiliyatini oshiradi.

Shuningdek, nemis tilidagi badiiy adabiyotlarni o'rganish orqali talabalar jamiyatdagi xilma-xillikni tushunish va qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Nemis adabiyotidagi turli ijtimoiy masalalar, xususan migrantlar hayoti, madaniy integratsiya, ko'p madaniyatli jamiyat muammolari tasvirlangan asarlarni o'qish va tahlil qilish orqali talabalar real hayotdagi o'xshash vaziyatlarga nisbatan sezgirlik va empatiya ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ham nemis tilini o'rganish jarayonida tolerantlikni rivojlantirishning samarali vositasi hisoblanadi. Virtual hamkorlik platformalari, onlayn tandem o'rganish va nemis tili sohalarida faoliyat yuritadigan ijtimoiy tarmoqlar orqali talabalar Germaniya va boshqa nemis tili mamlakatlaridan bo'lgan tengdoshlari bilan bevosita muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu kabi muloqot tajribasi stereotiplarni kamaytirish va tolerantlikni rivojlantirishga samarali ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, nemis tili darslarida madaniyatlararo dialogni rag'batlantiruvchi pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham tolerantlikni rivojlantirishga katta hissa qo'shadi. Rolli o'yinlar, simulyatsiyalar va keys-stadi metodlari talabalarga turli madaniy kontekstlardagi muammoli vaziyatlarni hal etish imkoniyatini beradi. Masalan, Peters (2023) ning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, nemis tili darslarida migratsiya, madaniy identitet va ijtimoiy integratsiya kabi mavzulardagi simulyatsion o'yinlar talabalarda nafaqat lingvistik kompetensiyani, balki madaniyatlararo sezgirlik va tolerantlikni ham rivojlantirishga yordam beradi.

Yana bir muhim jihat - bu nemis tili o'qituvchilarining o'zlari tolerantlik namunasini ko'rsatishlari va dars jarayonida xilma-xillikni qadrlash muhitini yaratish muhimligidir. O'qituvchilar talabalarga turli nuqtai nazarlarni ifoda etish imkoniyatini berishi, madaniy stereotiplarni tanqidiy tahlil qilishga undashi va har qanday kamsitish ko'rinishlariga qarshi munosabat bildirishi lozim.

XULOSA

Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, nemis tilini o'rganish jarayonida talabalarda tolerantlikni diagnostika qilish va rivojlantirish masalalari kompleks yondashuv talab etadigan jarayon ekanligi aniqlandi. Adabiyotlar tahlili til o'rganish va tolerantlik o'rtasida chambarchas bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi.

Nemis tilini o'rganish jarayonida tolerantlikni diagnostika qilish uchun madaniyatlararo kompetensiya so'rovnomalari, madaniy xabardorlik testlari va tolerantlik ko'rsatkichlari shkalasini qo'llash tavsiya etiladi. Tolerantlikni rivojlantirish uchun esa madaniy xabardorlikni oshirish, madaniyatlararo muloqot modellarini qo'llash, autentik materiallardan foydalanish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish samarali yovllar sifatida belgilandi.

Kelajakda ushbu tadqiqot natijalarini amaliyotda qo'llash uchun oliy ta'lim muassasalarida nemis tili o'qitish metodikasiga tolerantlikni rivojlantirish bo'yicha

maxsus modullarni kiritish, o'quv materiallarini takomillashtirish va o'qituvchilarni maxsus tayyorlash tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Byram, M. (2021). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence: Revisited. Multilingual Matters.
2. Stepin, V.S. (2013). Civilization and Culture. St. Petersburg: SPbGUP.
3. Bayer, K. (2018). Toleranz als Lernziel im Fremdsprachenunterricht. Frankfurt am Main: Peter Lang.
4. Serikov, V. & Peterson, L. (2020). Diagnostics of intercultural competence in language learning. Journal of Educational Psychology, 15(3), 78-92.
5. Hofmann, C. (2019). Kultursensibler Spracherwerb: Modelle und Methoden. Berlin: De Gruyter.
6. Abdurahmonova, S. (2021). Chet tillarni o'rganishda tolerantlikni shakllantirish masalalari. Ta'lim va innovatsiyalar, 2(4), 45-57.
7. Lebedeva, N. (2017). Etnicheskaya tolerantnost v polikulturnyh regionah Rossii. Moscow: Institut etnologii i antropologii RAN.
8. Smith, J. (2020). Historical and cultural context in German language learning. Journal of Language and Cultural Studies, 12(2), 134-149.
9. Yuan, L. (2022). Cultural immersion in language learning: A path to tolerance development. International Journal of Educational Research, 113, 101932. Kramsch, C. (2018). Language and Culture. Oxford University Press.